

Számítógépes oldalaink

Tudománytörténeti CD-ROM-ok az oktatás szolgálatában

A Kossuth-díjas *Millner Tivadar* akadémikus munkásságát bemutató művével az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár immár negyedik tudománytörténeti alkotásával jelentkezik. A *Magyar tudomány és technika nagyjai* című sorozat májusban megjelent új tagja az izzólámpák spiráljához alkalmas volfrám előállítását kutatójának életművét ismerteti. A CD eredeti terjedelmében közreadja a neves vegyészmérnök és anyagtudós írásai többségét, ismerteti szabadalmait, de bemutatja a volfrámkutatás történetén keresztül a találmányt meghatározó tudományágak – a fizika, a kémia és a metallurgia – kölcsönhatását és szemléletváltozásait is.

E tudománytörténeti CD-ROM-ok sorát Marx György *The Voice of the Martians* című könyvének elektronikus változata nyitotta meg, amely annak a húsz magyar szakembernek a tevékenységét ismerteti részletesen, akik meghatározó szerepet játszottak az atomenergia-felhasználás megteremtésében, a számítógép megalkotásában, a modern repülés kifejlesztésében.

A *Magyarok a világ tudományos és műszaki haladásáért* című mű 83 olyan magyar és magyar származású tudós, mérnök és feltaláló – közöttük természetesen valamennyi Nobel-díjasunk – életművét mutatja be, aki az egyetemes tudománytörténetben is számon tartott értéket hozott létre. A holográfia atyjaként közismert *Gábor Dénes* munkásságát méltató alkotás az 1971. évi Nobel-díjjal kitüntetett tudós és feltaláló születésének századik évfordulójára állít méltó emléket az információelmélet, az elektronoptika, a plazmafizika, illetve a társadalmi-gazdasági innováció-kutatás terén kiemelkedőt alkotott hazánkfiáról.

E tudománytörténeti CD-ROM-ok rendkívül gazdag ismeretanyagukkal, a multimédia-technika adta lehetőségek kihasználásával, a hangzó-

anyagok, álló- és mozgóképi illusztrációk változatos alkalmazásával igen értékes tudásanyagot képviselnek, és kedvező áruk miatt elérhetők valamennyi alap- és középfokú tanintézmény számára.

Árkos Iván

Két biográfiai index adatbázis formájában: A Magyar Életrajzi Kalauz és a Magyar Életrajzi Index

Amikor az ember elemzést készít valamilyen tájékoztató eszközről, nem igazán tudhatja, hogyan fogadják azt az érintettek. Az OMIKK Műszaki cikkek a magyar időszaki kiadványokban című bibliográfiájáról és a FSZEK irodalmi adatbázisáról írva az volt a félelmem, hátha az adott intézményekbe sem tudok bejutni többé. A gyakorlatban szerencsére nem fenyegetett ez a veszély, legalábbis ilyen okból, s remélem, most sem fog.

Két alkalommal hívta fel a figyelmet a Petőfi Irodalmi Múzeum adatbázisaira Nagy Csaba a Katalist levelezőlistán. Előbb március 29-én a Magyar Életrajzi Indexre, az abban szereplő mintegy 77 ezer személyre. Május 3-án már 86 ezer tételről számolt be, ekkor mellette két másik adatbázist említett, a Díjak és díjazottak 1945 után és a Kortárs magyar írók bibliográfiája című vállalkozásokat. Érdeklődésemet a Magyar Életrajzi Index keltette fel leginkább, mert régóta szimpátiával figyelem egy másik hasonló vállalkozás, a Magyar Életrajzi Kalauz próbálkozásait, látom azt, milyen nehezen jut támogatáshoz. Erről az adatbázisról már több közlemény, híradás jelent meg (például Németh Tibor: Egy nagy vállalkozás háttéréről = Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 24. évf. 1994. 1. sz. 22–25. p., Németh Tibor: Magánvállalkozás és közszolgálat: Magyar Életrajzi Kalauz = Könyvtári Levelező/lap, 7. évf. 1995. 12. sz. 39–41. p.), sor került néhány bemutatóra, mintegy egy évvel ezelőtt

megjelent az anyaga CD-ROM-on, s részletesen lehet róla olvasni a kiadó MABI BT. honlapján (<http://www.mabi.hu>) (Történet, Koncepció, Gyarapodás stb.). Bár itt a MABI BT. címét láthatják, alapvetően egyszemélyes vállalkozásról van szó, egy ember, Németh Tibor áldozatos, kitartó munkájának az eredményéről, aki a cell-dömölki Kresznerics Ferenc Városi Könyvtár dolgozója, de az adatbázist kizárólag munkaidőn kívül építi. Az utóbbi időben az adonyi ISYSLAB KFT.-vel való együttműködés eredményeként fejlesztik (tovább) az internetes változatot. Másfél évtizedes gyűjtőmunkáról olvashatunk, megismerkedhetünk a biográfiai index műfajával, a legfontosabb külföldi és hazai példákkal, a külföldiek között piacvezető World Biographical Indexszel egy érdekes összehasonlító táblázat is található a <http://www.mabi.hu/index1.htm> címen. A magyarok között a Hungarika Névkataszter mellett az igazán frissnek mondható Magyar Életrajzi Indexre is vonatkozik hivatkozás, így a <http://www.pim.hu> címen könnyen eljuthatunk hozzá. A Petőfi Irodalmi Múzeum rendkívül elegáns honlapján az *ADATBÁZISOK* menüpontot választva felhasználói nevet kell megadnunk, a jelszót pedig rövid időn belül e-mailben kapjuk a rendszertől. (Köszönjük a lehetőséget.) Ha ennek birtokában belépünk, már hét adatbázis címét láthatjuk (Magyar Életrajzi Index, Magyar írók sírjai, A becsületrend magyar lovagjai, Díjak és díjazottak 1945 után, Kortárs írók bibliográfiája, Diplomások adattára, Budapest topográfia). Ha ezek közül eredeti elképzelésünknek megfelelően a Magyar Életrajzi Indexet választjuk, először a készítő adatait láthatjuk (főszerkesztő Nagy Csaba, szaktanácsadó Viczián János, munkatársak Andor Csaba, Bakó Éva, Thuróczy Gergely), továbbá ismertetést olvashatunk. Mindenkinek azt ajánlom, hogy inkább a képernyőről olvassa el ezt a mintegy egyoldalas szöveget, de legalábbis ne egyből nyomtassa, mert ami a nyomtatási képnél még egy oldalnak mutatkozik, az a nyomtatásakor már 36 lesz, minden oldalra egy sort nyomtatva. Az adatbázis céljaként itt is megismerkedhetünk azokkal a szempontokkal, amelyek miatt általában egy biográfia indexet létrehozunk. Azt is megtudhatjuk, hogy ők konkrétan milyen szempontok alapján dolgoznak, milyen kiegészítő forrásokat használnak, külföldi és hazai előképekre azonban nem történik utalás.

Mivel a Magyar Életrajzi Kalauzzal sok hasonlóság mutatkozik, úgy gondoltam, érdemes megvizsgálni, mit dolgoznak fel, milyen adatokat vesznek fel, és azokat hogyan teszik visszakereshetővé. A Magyar Életrajzi Kalauz esetében a CD-ROM-os változat anyagát vizsgáltam, amely a 2000. márciusi feldolgozottságot mutatja, 114 ezer rekordot. (2001. június 30-án 144 ezer tétel felett tartanak a feltárásban!) Mivel számos intézményben megtalálható ez az előfizetőknél, ugyanakkor az interneten is ezt az anyagot tették elérhetővé ingyen kipróbálásra, akiknél nem zárták be a könyvtárat vagy a zárt ajtó mögött dolgoznak, most nyáron szakítsanak rá időt, hogy kipróbálják, érdemes lesz-e majd a jövőben pénzért is előfizetni a továbbfejlesztett, a jelenlegi cikkben ismertetett lehetőségeket is felülmúló internetes változatra a www.mabi.hu címen. A Magyar Életrajzi Index is folyamatosan fejlődik, az említett bemutatás már 89 761 (a múlt héten 89 542, mire megnézik, bizonyára jóval több lesz,) rekordról és 492 forrásról beszél (mire megnézik, ez már valóban jóval több lesz, már a mai nap, július 10-e folyamán 89 799 tétel és 493 forrás olvasható), a Magyar Életrajzi Kalauz esetében a honlapon jóval kevesebbet, 145-öt számolhatunk meg.

Keresési szempontok a két adatbázisban, a keresési lehetőségek általános bemutatása

Magyar Életrajzi Kalauz	Magyar Életrajzi Index
Keresett személy neve	1. Név
Születési dátum	5. Születési dátum
Halálozási dátum	7. Halálozási dátum
Születési hely (megye)	11. Megye
Születési hely (helység)	4. Születési hely
Működési hely (megye)	
Működési hely (helység)	
Foglalkozás	9. Foglalkozás
Oktatási tevékenység	
Tudományos fokozat	
Akadémiai tagság	
Kitüntetések	
Névváltozatok	2. Névváltozat
Álnevek	
Adateltérések	
Egyéb adatok	
Hivatkozások	
	3. Lánykori név
	6. Halálozási hely
	8. Nemesi rang
	10. Nemesi előnév

Láthatjuk, hogy a Magyar Életrajzi Kalauzban (a továbbiakban MÉK) tizenhét, a Magyar Életrajzi Indexben (a továbbiakban MÉI) tizenegy szempont közül lehet keresni. Ezek közül hét megegyezik (amelyek a legalapvetőbbnek mondhatóak), tíz, illetve négy egyedi van a másikhoz képest. (A MÉK esetében megtartottuk az eredeti sorrendet, a MÉI esetében ezt a sorszámokkal próbáltuk jelezni, az eredetiben nincs számozás.)

Az első három szempont (név, születési idő, halálozási idő) szerinti keresés lényegét tekintve megegyezik a két adatbázisban, nem indexlistát kapunk, hanem bizonyos keresési kritériumokat beírva az azoknak megfelelő nevek listáját kapjuk meg.

A további keresési lehetőségek esetében a Magyar Életrajzi Kalauzban már indexlistáról válogathatunk, tehát a listán felismerve láthatjuk, hogy adott szempontra vonatkozóan milyen választási lehetőségek vannak, s melyikhez (mely, település, foglalkozás stb.) hány tétel kapcsolódik. Ezzel ellentétben a Magyar Életrajzi Indexben az összes többi szempont esetében is a pontos vagy a csonkolt keresés közül választhatunk, nincs lehetőség arra, hogy valamire ráismerjünk, mindent úgy kell kitalálni vagy korábbi keresések eredményét tanulmányozva kitalálni.

A legfontosabb különbség az, hogy míg a Magyar Életrajzi Kalauzban ezek a szempontok szinte tetszés szerint kombinálhatóak egymással, addig a Magyar Életrajzi Indexben mindig csak egy kiválasztott szempont szerint kereshetünk, kombinációs lehetőség nincs.

Az egyes keresési lehetőségek bemutatása, összehasonlítása

A mindkét adatbázisban elsőként felajánlott keresési szempont, a név esetében ennek még nincs igazán nagy jelentősége, hiszen a nevek jelentik azokat az egyedeket, akikhez a más szempont szerinti keresés esetében is el akarunk jutni, így ezekből annyi van, ahány tétel, rekord szerepel az adatbázisban.

Ha esetleg a név teljes mértékben megegyezik, akkor is meg lehet különböztetni őket más szempont alapján, a keresés eredményeként kapott találati listán a MÉK-ben a születési és a halálozási dátum szerepel, a MÉI-ben a foglalkozás.

A MÉK esetében a képernyő bal oldalán levő találati lista mellett, jobb oldalon levő ablakban automatikusan megjelenik a listán elsőként szereplő személyhez kapcsolódó tétel. Ha a listán bármelyik kiválasztott névre rákattintunk, akkor az ahhoz tartozó adatokat láthatjuk. A MÉI-ben tíz találatot látunk együtt, teljes tétel csak akkor jelenik meg a lista alatt, ha valamelyikre rákattintunk.

Ha nem az első tíz között volt, akit kerestünk, akkor természetesen tízesével léphetünk előre a listán. Ha elég pontosan céloztunk, akkor nincs jelentősége annak, hogy csak tízet léphetünk előre. Ugyanakkor ebben az esetben a keresés eredménye pótolhatja az indexlista hiányát, ha csak egy kezdőbetűt írunk be, akkor az adott betű elejétől látjuk az indexet, ahova elvileg bárhol beléphetünk.

SZÜLETÉSI DÁTUM

MÉI: A szokásos módon szerepel a pontos keresés és a csonkolt keresés lehetősége, de a pontos keresésre kattintva azt a figyelmeztetést kapjuk, hogy ezt a mezőt csonkoltan keressük.

Lehet hónapra, napra is keresni, ha pontosan tudjuk, miképp írják (hol van szóköz, pont, a hónapot római számmal írják).

Attól függően, hogy hány számjegyet írunk, kereshetünk egy évezredre (egy számjegy, egy 1-es, ez nem nagyon ajánlatos), évszázadra (ha nem jár le a keresésre szánt 30 másodperc, ami után a keresés eredménye helyett angol nyelvű üzenetet kaphatunk), évtizedre, évre, hónapra (de ez előtt egy adott római számmal kezdődő hónapra, s ugyanígy egy adott nap mellett adott számjeggyel kezdődő napra is, természetesen csak az adott éven és hónapon belül).

Egy példával illusztrálva: 1823. X – 34 találat. A XI. és a XII. is beleértendő, ahogy az I és V kezdetű öt, illetve négy hónapra együtt is lehet keresni, de nem valószínű, hogy ez lett volna az adatbázis szerkesztőinek eredeti szándéka. 1823. X. – 13 találat, 1823. X. 1 – 6 találat (1. és 10–19. lehet), 1823. X. 1. – 0 találat, 1823. X. – 13 vagy 1823. X. 13. – 3 találat.

MÉK: Itt is év, hó, nap szerepel, de arab számokat kell írni egy űrlapba, így a hónap és a nap is maximum kétjegyű lehet, ha csak egyet írunk, akkor azt egyesnek veszi. Lényeges különbséget az jelent, hogy kétszer lehet az évet, hónapot, napot beírni, így tetszőleges időintervallumra is kereshetünk, amit mi határozhatunk meg. A másik eltérés az, hogy nem csak az éven

belül lehet szűkíteni a hónappal és nappal. Lehet keresni akár egy adott hónapban születettekre (ez azonban nem ajánlatos, nagyon megdolgoztatja a gépet). Az viszont természetes, hogy adott napra vagy napokra (hónappal együtt) keressünk, így megtudhatjuk, hogy 233 október 1-jén, 430 október 1-jén vagy 2-án született személy van az adatbázisban.

A halálozási dátumra való keresés módja mindkét adatbázisban megegyezik a születési dátuméval. A különbséget csak az jelentheti, hogy a MÉK-ben természetesen a születési és halálozási dátum (vagy még inkább két időtartam, például az 1890-es években születettek és az 1970-es években meghaltak) is kombinálható egymással. (Az eddig bemutatott három szempont esetében csak szűkítésről, logikai ÉS-ről lehet szó.)

SZÜLETÉSI HELY (MEGYE) (MÉK) és MEGYE (MÉI)

Tapasztalataim mondatják azt, hogy a MÉI-ben a MEGYE a születési helyre vonatkozik, mert a születés helye után van megadva zárójelben, a halálozás helye után nincs. A már korábban említett feldolgozási módnak megfelelően nem kapunk listát, hanem a saját ismereteink alapján próbálkozhatunk. A mai Magyarország megyéinek nevét beírva csonkolt kereséssel Pest emelkedik ki 4370 találattal, Csongrád 2075, Vas 1735. Mivel, mint már említettem, a találati listát tízesével kapjuk meg, Pest megye esetében, ha a lista végére akarunk érni, további 436 kattintásra van szükség. Nem csak az első név alapján érdemes keresni, hiszen például Borsod 1613, Abaúj 989, Zemplén 1059, Szabolcs 1249, Szatmár 1074 találatot ad. Hogy mekkora ezek között az átfedés, illetve mennyi olyan van, amelyik csak az egyikben vagy a másikban van meg, az csak a teljes listák összehasonlításával lenne megállapítható, de nagy valószínűséggel egy lista végignézésére is csak kevesen vállalkoznak.

A megyék szerinti kereséskor koncepcionális különbség van a két biográfiai index között. A MÉK a jelenlegi megyebeosztás alapján a mai Magyarország területén születetteknél az aktuális közigazgatási besorolást adja meg, a történelmi Magyarország területéhez tartozó településeknél pedig a történelmi megyebeosztást az 1913. évi besorolás alapján. A MÉI mindig az illető születése idején érvényes közigazgatási besorolást alkalmazza. Ér-

vek találhatók mindkét megoldás mellett: a használói praktikum a MÉK-et, a filológia hűség a MÉI-t igazolhatja. Ez a megközelítésbeli különbség általánosságban is rányomja bélyegét mindkét adatbázisra.

A MÉK esetében ez az első keresési szempont, ahol az indexlistát nézhetjük át, így megállapítható, hogy itt is Pest a listavezető 24 529-cel, de Győr-Moson-Sopron került a második helyre 3265-tel. Elvileg erre is lehetne önmagában keresni, de ez nem nagyon ajánlatos.

Ha némileg szűkítünk, például az 1800 és 1899 között a megyében születetteket keressük, akkor az 1028 névből álló listát mintegy fél perc alatt megkapjuk, ebben szabadon mozoghatunk, s bármelyikre kattintva rövid idő alatt láthatjuk mellette a teljes rekordot. (Némi gyakorlat kell hozzá, hogy megtanuljuk, hogyan tudjuk az indexlistáról kiválasztott szempontot bevinni a keresőkérdésbe, zárójeleket, ÉS, VAGY, NEM operátorokat elhelyezni, ha már az első három utáni szempontokat akarjuk kombinálni, de megéri.

A <http://www.mabi.hu/index1.htm> címen, a *KE-RESŐPROFIL* menüpontban bemutatott példában a Vas megyei, de nem szombathelyi származású, XIX. században született történészek – négy szempont kombinálása – keresésének módját láthatjuk.)

SZÜLETÉSI HELY (HELYSÉG)

Természetesen jóval több településről van szó, mint megyéről, de egy településre jóval kevesebb személy jut, s a megyékhez képest sokkal nehezebb kitalálni, melyekről lehet szó, pedig a MÉI-ben az eleve ismertek mellett a többi esetében erre kényszerülünk. A MÉK-ben a listán is felfigyelhetünk Tenkegörbed vagy Terebesfejérpatak nevére, hogy egy-egy tételben szereplő neveket említsünk. A csúcstartó persze Budapest 19 601-gyel, azt meg ne is próbáljuk elképzelni, hogy hasonló nagyságrendű névnek a tízesével való átnézése mit jelenthet a MÉI-ben. Most még csak 15 608 van Bp. rövidítés alatt (aki Budapesttel próbálkozik, az 0 találatot kap), de az adatbázis folyamatos feltöltése során természetesen ez a szám is növekszik.

MŰKÖDÉSI HELY (MEGYE) és MŰKÖDÉSI HELY (HELYSÉG) csak a MÉK-ben található, de ezek az előzetes várakozásaimmal szemben csak akkor szerepelnek, ha a születési hely hiányzik, tehát azt pótolják. További fejlesztés lehetősége lenne ennek a kiterjesztése. Sokszor sokkal szorosabb kap-

csolatot jelent az, ha valaki egy településen tevékenykedett, mint hogy ott született vagy halt meg. Ugyanakkor természetesen olyan kategóriáról van szó, amely sokkal nehezebben ragadható meg egyértelműen. A MÉI-ben szereplő HALÁLOZÁSI HELY az, amit egyértelműen hiányolhatunk a MÉK-ből.

A FOGLALKOZÁS még az a kategória, ahol összehasonlításra kínálkozik lehetőség. A MÉK esetében természetesen a listát áttekintve tudjuk a leggyakrabban előfordulókat kigyűjteni, a MÉI-ben próbálkozásra kényszerülünk. Néha meglepően közel van egymáshoz a két szám – (elől a MÉK adatai) író 5267, 5297, költő 3209, 3206 –, máskor rendkívül jelentősek az eltérések, de ez abból is fakadhat, hogy másképp szabták meg a kategóriákat, s persze a feldolgozott források jellegéből is. Ügyvéd 1440, 2909, országgyűlési képviselő 2052, 3826, de festőművész 7047, 3583, pedagógus 6293, 415 (ott mellette tanár 1080), fogorvos 1780, 166. A MÉK-ben az oktatói tevékenység csoportjába tartozó kategóriákat (kilencféle összesen) a MÉI-ben a FOGLALKOZÁS kategóriájában találhatjuk, a MÉK csúcstartói: egy. tanár 5933, 3514, egy. docens 1577, 278, főisk. tanár 1354, 595. Ha egy személynél több foglalkozás is szerepel, mindkét adatbázisban akármelyikre lehet keresni.

Az 54 féle TUDOMÁNYOS FOKOZAT közül az orvostud. kand. 1855 és a műsz. tud. kand. 1204 a csúcstartó, ezeket a MÉI-ben nem kereshetjük. Az AKADÉMIAI TAGSÁG öt fokozata közül az MTA r. tagja (786) a legnépesebb a MÉK-ben.

A KITÜNTETÉSEK között rengetegféle van a MÉK-ben (a honlap szerint 912), de a listán csak a rövidítések találhatók meg, feloldásuk csak a SÚGÓBAN, a KITÜNTETÉSEK MEGTEKINTÉSE című részben, a rövidítések betűrendjében. Ez azt jelenti, hogy ha adott díjat keresünk, nem mindig van könnyű dolgunk, mert a díjak teljes elnevezésük szerint nincsenek betűrendben, pl. a Földes Ferenc-díj (FF) megelőzi a Farkas Gyula-díjat (FGY). Szükség lenne tehát a másik szempont szerinti betűrendes listára is, ugyanakkor az is jó lenne, ha az indexlistán egyből is megkaphatnánk egy adott rövidítés feloldását. (Hogy ez technikailag nem lehetetlen, azt bizonyítja, hogy a tételeknél, ahol a leírásban a rövidítések szerepelnek, egy kattintással bármely rövidítés feloldását megkaphatjuk.)

A NÉVVÁLTOZATOK kategória közös még, csak a MÉK-ben szerepel az ÁLNEVEK, ADATELTÉRÉ-

SEK, EGYÉB ADATOK ÉS HIVATKOZÁSOK, erre az utóbbira még visszatérünk.

Abban az esetben, ha nem jár le a keresési idő, a MÉI-ben csonkolt, üres mezővel kereshetünk a mezőben található tételek teljes számára. Így a NÉVVÁLTOZATOKRÓL sikerült megtudni, hogy 8076 tételben fordul elő, míg a csak ebben az adatbázisban szereplő LEÁNYKORI NÉV kategóriában csak 347 adat van, ez a szám elég alacsonynak tűnik. Épp ezért persze ezeknek az átnézésére még vállalkozhatunk. A listán itt is a név szerepel, s a találatokat is ezeknek a neveknek a betűrendjében kapjuk meg (mint mindig). Például Altai Margit leánykori neve Gomperz. Leánykori névként csak a vezetéknev szerepel a legtöbb esetben, amikor már előbb, más névváltozatban szerepelt a keresztnév. Vigyázni kell tehát, nehogy túlságosan specializáltan keressünk.

A MÉI egyedi sajátossága a NEMESI RANG és a NEMESI ELŐNÉV szerinti keresési lehetőség. A nemesi rangok közötti nem kellő tájékozottságomat azzal ellensúlyozhattam, hogy a kezdőbetűre csonkolva kerestem.

Sokszor nem volt találat (A, C, D, E, I, J), de az 1061 B mind br., az 1417 G mind gr., míg F (főhg.) csak hét, K (kir. hg.) pedig mindössze négy volt, hogy mi a 68 H és a 79 L, s mit rejtene az abc második felének betűi, későbbre hagytam. A nemesi előnevek között hiába is kerestem murányit, mur 21, ezen belül muraközi kettő van, s akit szentgyörgyvölgyi és galántai br.-ként találtam meg, az a galántaiak között nem szerepelt.

Visszatérve a MÉK-ben található HIVATKOZÁSOKHOZ. Ez a kategória a feldolgozott forrásokat jelenti. Ha egy ilyen indexben semmi más nem is lenne, két dolognak mindenképp szerepelnie kellene a tételekben: a névnek és a forrásoknak. (Ez persze túlzás, a nevek mellett szükség van még azonosító adatokra.)

Egy adott nevet azért nézünk meg benne, hogy megállapítsuk, mely forrásokban találhatunk részletesebb információkat az adott személyről. A MÉK-ben keresési szempont is a forrás. Ez azért fontos, mert az indexlista alapján könnyen meg tudjuk állapítani, milyen mértékben van feldolgozva az adott munka. (Látható például, hogy Szinnyei József Magyar írók élete és munkái című művéből csak az első kötet van feldolgozva teljes mértékben, 2556 tétellel (SZMI I.), a további köteteknek csak egy része szerepel mintaként, egy tétellel.)

Mivel ezt a munkát teljes egészében megjelenítette az Arcanum, ugyanakkor korlátozott a feldol-

gozási kapacitás, az adott időtartam, például egy hónap alatt bevihető tételek száma, érthető, hogy nem ennek a feldolgozása a legfontosabb.

A MABI honlapján a forrásjegyzékben (<http://www.mabi.hu/forras.htm>) már csak az első kötet szerepel. Kérdéses is lehet azoknak a forrásoknak az indexelése, amelyek teljes szöveggel, több szempontból, jól kereshetően rendelkezésre állnak elektronikus formában, hasonlóan az időszaki kiadványok teljes szövegű változatának kiadásához és repertorizálásához.

A MABI honlapja a forrásokat három kategóriába sorolja: a CD-n már szereplők, az internetes adatbázisban szereplők, a feldolgozás alatt levők. Mivel a felsorolt források száma a MÉI esetében, mint már említettük, jóval nagyobb, ugyanakkor a tételszám még alacsonyabb s a források alapján nem lehet keresni, nem lehet megállapítani, milyen mértékű az egyes források feldolgozottsága, ami még nem teljes, abból idáig milyen alapon válogattak, összességében milyen mértékű a kiválasztott források feldolgozottsága, hosszú távon a teljességre törekednek-e, vagy valamilyen szempontból válogatnak.

A MÉK-nél a **HIVATKOZÁSOK** mezőnél ugyanaz a kifogás merülhet fel, mint a **KITÜNTETÉSEK** esetében: az indexlistán csak a rövidítést láthatjuk, a **SÚGÓ**ban a források megtekintése is a rövidítések betűrendjében szerepel. Ha egy adott mű adataiból indulunk ki, nehézségeink lehetnek, a pannonhalmi Szent Benedek-Rend névtára 1802–1986 rövidítése például BENC. Ugyanakkor az egyes tételeknél itt is egy kattintással megkapjuk a feloldást, míg a MÉI-ben nem. Némileg nehezebb ez, különösen akkor, ha több forrás feloldását is meg akarjuk nézni.

A **RÖVIDÍTÉSEK** menüponton belül ki kell választani a megfelelő kezdőbetűt, az adott oldalon lemenni a megfelelő részre, utána, ha nem jegyeztük meg a többi rövidítést, akkor visszamenni a keresésbe, megnézni, vissza a rövidítésekhez, fel az oldal tetejére a megfelelő betű kiválasztásához, azután a következő oldalon le és így tovább...

A két adatbázis anyagának összehasonlítása igazán akkor lehetséges, ha vannak olyan szempontok, amelyek alapján ugyanolyan keresést lehet végezni.

Mivel a MÉI-ben a szempontok kombinálására nincs lehetőség, a legjobban még az idő szerinti keresés eredményét lehet összehasonlítani.

Egy korábbi példához visszatérve 1823 októberében született személy a MÉK-ben 14, a MÉI-ben 13 található. Ezek a számok nagyjából megfelelnek annak az aránynak, amelyet a két adatbázis tételszámai között találhatunk. Az azonban meglepő, hogy csak öt személy közös, kilenc csak a MÉK-ben, nyolc csak a MÉI-ben található meg, összességében tehát 22 személyről van szó. Erre az egyes személyeknél felsorolt források összehasonlítása, további mintavétel adhatna magyarázatot.

Az itteni listán a legismertebb személy Ipolyi Arnold, nála a MÉK-ben nyolc, a MÉI-ben 14 forrás van megadva. A csak egyik vagy csak másik adatbázisban szereplők legtöbbször egy-egy forrásból került be, ugyanakkor csak a MÉI-ben láthatjuk Lisznai-Damó Kálmán hat forrás feltüntetésével. Ő is benne van a MÉI-ben, csak a keresztelés ideje szerepel a születése helyett, a herencséri plébánia anyakönyve alapján (1821. X. 5.), míg kilenc forrásuk közül nyolc szerint 1823. X. 13-án, 1 szerint 1828. X. 13-án született. (Ez jó példa arra, hogyan kívánják pontosítani a felhasznált források adatait anyakönyvek, gyászjelentések stb. felhasználásával.)

A Petőfi Irodalmi Múzeum többi adatbázisának rövid áttekintése, értékelése

A további hat adatbázis közül csak kettőhöz, a Kortárs írók bibliográfiájához és a Diplomások adattárához készült ismertető. A többit így előzetes befolyásolás nélkül, tapasztalatainkra hagyatkozva próbáljuk megítélni.

Magyar írók sírjai

Betűrendes lista Abafi Lajostól Zsoldos Lászlóig. Csak egy szempont, a személy neve szerint lehet tájékozódni, az adatok, amelyeket megkapunk: név, születési dátum, foglalkozás(ok), a sír helye. Gond az azonos nevéekkel van. Két-két Emich Gusztáv, Gaál Mózes, Horváth János, Nagy László, három Szász Károly szerepel, de bármelyikre kattintva ugyanannak az adatait kapjuk meg.

A Szinnyei Józsefek esetében megkülönböztetést tesznek (Szinnyei József, ifj. a második), így mindkettőjük adatait megkaphatjuk. Összesen 773 tétel szerepel az adatbázisban, azért nem írók személyt, mert az egyik a magyar jakobinusok.

A becsületrend magyar kitüntetettjei.

FOKOZAT SZERINT vagy **NÉV SZERINT** lehet keresni. Pontosabban valódi keresésről nincs szó, két betűrendes listát nézhetünk végig, tízesével.

FOKOZAT SZERINT tájékozódva (feltehetően nem sokan ismerik a használók közül a becsületrend fokozatait) az első 26 tételben azok szerepelnek, akiknél nincs fokozat megadva, ezek között elsőként Cziffra Györgyöt láthatjuk. Az egyes tételekben lehetséges adatok: név, születési dátum, fokozat, év.

Ezután a fokozatok betűrendjében jönnek a többiek: 27–32. főtiszt, 33–38. középkereszt, 39–114. lovag (Yves de Daruvar lovag, tiszt, parancsnok, majd főtiszt), 115–131. parancsnok, 132–175. tiszt. **NÉV SZERINT** ugyanezek vannak teljes betűrendbe rakva. Egy kis kitartás itt is kell, ha a névsor végén levőt akarunk megnézni, vagy amíg a tisztekig eljutunk.

Díjak és díjazottak 1945 után

Választanunk kell, hogy a **DÍJAK** vagy a **DÍJAZOTTAK** szerint akarunk-e keresni. A **DÍJAK** esetében a **NÉV**, **ALAPÍTÓ**, **ALAPÍTÁS HELYE**, **ALAPÍTÁS ÉVE**, a **DÍJAZOTTAK**nál a **NÉV**, **ELŐZŐ NÉV**, **NÉVVARIÁNS**, **FOGLALKOZÁS**, **SZÜLETÉSI DÁTUM**, **MUNKAHELY** lehet keresési szempont.

Feltűnő, hogy a Magyar Életrajzi Indexszel ellentétben itt mindig az adott keresési szempont szerint rendezve kapjuk meg a keresési eredményt, s mindig egyből a teljes eredményt láthatjuk. A születési dátum a halálozási dátumot is rejti, így, ha mondjuk az 1950-es évekre keresünk, először az 1868-ban született Marek Józsefet láthatjuk, mivel a szám a besorolás alapja, utána jönnek az 1870-ben, 1871-ben stb. születettek

Kortárs írók bibliográfiája

Ez a munka önmagában is alaposabb elemzést érdemelne, épp úgy, mint az a nyomtatott kiadvány, amely alapján készült (az F. Almási Éva által összeállított Kortárs magyar írók 1945–1997 Bibliográfia és fotótár).

Kicsit megtévesztő a bevezető megfogalmazás: „íróknak pedig azokat (tekintjük), akik a szépirodalmi műfajok mellett egyéb, pl. történelmi vagy művészettörténeti munkákat is alkottak”.

Keresési szempontok a következők lehetnek: **NEVEK**, **SZÜLETÉSI HELY**, **SZÜLETÉSI DÁTUM**, **FOGLALKOZÁS**, **ORSZÁG**, **MŰVEK**. 3245 személy szerepel az

adatbázisban. A 843 író között hiába keressük Esterházy Pétert, pedig egyszerre akár 840-et is áttekinthetünk.

Benne van persze az adatbázisban, csak azért nem találjuk itt, mert matematikus, író van megadva foglalkozásként, íróként pedig csak azokat találhatjuk meg, akiknél az első helyen szerepel az író. Ezért például a sok író, műfordítót vagy író, újságíró a második funkciójában nem láthatjuk. (Nem sikerült tehát ugyanazt megoldani, amit a Magyar Életrajzi Indexben igen.) Devecseri (Devecsery) Lászlónál az tűnt fel, hogy csak egy mű szerepel a szócikkében.

A Balogh Józseffel társszerzőként felvett művek listáját csak Balogh József neve alatt találhatjuk meg, Devecseri Gáborról pedig egyáltalán nem tesznek említést.

Mindezek csak futó benyomások, valódi elemzést csak akkor lehetne készíteni, ha a keresési szempontok kombinációja is lehetséges volna.

Diplomások adattára

Öt felsőfokú intézmény közel 12 ezer hallgatója szerepel benne, keresési szempont **NÉV**, **SZÜLETÉSI HELY**, **SZÜLETÉSI ÉV**, **KAR**, **EGYETEM** lehet, a tételekben ez a **DIPLOMA ÉVÉVEL** egészül ki.

Lehetséges csonkolt keresés, akár egy kezdőbetűvel vagy egy vezetéknevvvel is. Például Kovács 168 van, az egyszerre megjeleníthető nevek maximális száma (**HÁNYASÁVAL**) 165. (Az adott szemponthoz tartozó tételeket lefelé kerekítik ötlet oszthatóra, hasonlóan ahhoz, amit a Kortárs írók bibliográfiájában is tapasztalhattunk. Ha felfelé kerekítenék, akkor az összes megjeleníthető lenne).

Az öt felsőfokú intézmény esetében (ahol természetesen sokkal magasabb az elemek száma) ugyanez a helyzet, egyszer osztható ötlet a szám, ott mindet ki lehet listázni (1715), a többi esetben a lefelé kerekítés érvényesül (3789@ 3785, 2862@ 2860, 2066@ 2065, 1444@ 1440). Ha sokat kérünk be, a listáról valakit kiválasztva mindig az oldal tetejére ugrik, miközben az oldal alján olvashatóak a kiválasztott személy adatai.

Budapest topográfia

Három lehetséges keresési szempont van: **LAKÓ**, **UTCA**, **INTÉZMÉNY**. Lakó 2094, intézmény 51 szerepel az adatbázisban. Ezek közül akár 2090-et, illetve 50-et is megjeleníthetünk egyszerre, de valószínűbb, hogy betűre vagy még jobban

szűkítünk. A legérdekesebb az UTCA szerinti keresés, ebből sokkal több van, 7452, s rendkívül érdekes az ezek között való böngészés. A különböző szempontok szerinti keresés eredményeként mindig más típusú, az adott szempontnak megfelelő rekordot találunk.

Rövid összegzés

Azért volt érdemes a Petőfi Irodalmi Múzeum egyéb adatbázisait is megnézni, mert ezek között is találkozhatunk olyan megoldásokkal, amelyek a Magyar Életrajzi Indexben is hasznosíthatóak lehetnek. (Például az, hogy tíznél több tétel is megjeleníthető legyen az indexlistáról.) Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a választott forma (amely némi eltérések mellett azonos alapokon nyugszik) nem minden esetben egyformán megfelelő.

A magyar írók sírjai esetében elfogadható, hogy összesen csak egy szempont alapján lehet keresni, a Budapest topográfia esetében az, hogy a három szempont nem kombinálható.

Más esetekben, s ez elsősorban a Magyar Életrajzi Indexre és a Kortárs magyar írók bibliográfiájára vonatkozik, feltétlenül szükség lenne az összetett keresés lehetőségére, mert a mostani rendszerben több olyan szempont van, amely a gyakorlatban rendkívül korlátozott mértékben használható.

Ebben az esetben van előkép is, a Magyar Életrajzi Kalauz, ahol kezdettől adatbázisban gondolkodnak, s azóta is próbálkoznak újabb és újabb megoldások keresésével.

Az egymással való versengés helyett ugyanakkor helyesebb lenne az együttműködés, egyik oldalról a nagyobb forrásbázis, az intézményi háttérnek megfelelően rendelkezésre álló készítői gárda, a másik oldalról a nagyobb tapasztalat, a kidolgozott rendszer, az ügy iránti elkötelezettség.

Természetesen szó sincs az erőszakos egyesítés gondolatáról.

Hogy mit hoz a jövő, nem tudhatjuk. Addig újra csak azt tudom ajánlani, hogy használják ki az alkalmat, ismerkedjenek meg az adatbázisokkal mai formájukban, majd kövessék szemmel további fejlődésüket.

Murányi Péter
peterm@kit2.bdtf.hu

Az IQSOFT és a könyvtárak kapcsolata

A kapcsolat 1993-ra nyúlik vissza, amikor elkezdük az OLIB rendszer bevezetését a hazai piacra, és azóta is gondosan ápoljuk szakmai szervezetek szponzorálásával, kutatás-fejlesztési projekteken való együttműködéssel, szakmai rendezvényeken való részvétellel stb. Rendkívül fontosnak, egyfajta misszióknak tekintjük az informatikai kultúra, a korszerű számítógépes rendszerek elterjesztését a kulturális és az oktatási szférában. Hisszük, hogy a fejlődő könyvtárak látogatói saját üzleti tevékenységükben is kiemelt figyelemmel kezelik majd a tudás megszerzésének, megosztásának informatikai eszközeit és számunkra hasznos üzleti partnerekké válnak.

Ugyanakkor nem egyszerű feladat a könyvtári rendszerek fejlesztése, forgalmazása.

Az új beruházások lehetősége csökkenőben van, a piac fokozatosan telítődik. A folyamatos technológiai fejlődés azonban nem teszi lehetővé sem az alkalmazó, sem a fejlesztő számára azt, hogy véglegesnek tekinthessen bármely jelenlegi fejlődési szintet. Az alkalmazók specializálni, finomítani szeretnék meglévő rendszereiket, a vállalkozók pedig standard megoldásokat szeretnének alkalmazni a feladatok szabályszerű megoldásához.

Szakmai kihívások, új szerepkörök – az alkalmazó és a szolgáltató együttműködése

Látható, hogy a tartalomszolgáltatás, az információszolgáltatás, az információs brókeri tevékenység iránt az üzleti vállalkozások is komolyan érdeklődnek, és kormányzati szinten is megjelent az elektronikus információk szolgáltatásának átszervezési igénye.

A könyvtárak anyagi lehetőségei korlátozottak, viszont itt biztosítható leginkább az információhoz való szabad hozzájutás joga, így a tudás terjesztésében, vagyis az új tudás létrejöttében betöltött szerepük szélesebb hatókörű, mint a vállalatok elszigetelt, ám jobban finanszírozott megoldásai.

Mindez azt jelzi, hogy jelentős változások várhatók a könyvtáros szakma belső struktúrájában, elismertségében, az információszolgáltatás szerepében, és ebben a változásban szoros együttműködésben kell csiszolódnia az alkalmazók és